

DATA ABOUT THE AUTHOR

Liubov Lysiak, Doctor of Economic Sciences, Professor, Academy of Economic Sciences of Ukraine, head of the Department of Finance,
University of Customs and Finance
2/4 Vladimir Vernadsky Str., Dnipro, 49000, Ukraine
e-mail: Lysiak_Liubov@gmail.com

УДК: 364-624

**ФІНАНСУВАННЯ СОЦІАЛЬНО ВРАЗЛИВИХ ВЕРСТВ НАСЕЛЕННЯ:
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ**

Матвієнко І.Л.

Предметом дослідження є теоретичні підходи до трактування сутності соціально вразливих верств населення, а також система фінансового забезпечення їх соціального захисту.

Мета статті - висвітлення сутності поняття «соціально вразливі верстви населення», конкретизація переліку осіб, яких відносять до даної категорії, дослідження особливостей фінансової підтримки вразливих верств населення в Україні.

Теоретичною і методологічною основою досліджень є: загальні принципи здійснення фінансової політики в Україні, наукові праці вчених у галузі економіки та соціальної політики з питань фінансової підтримки соціально вразливих верств в Україні, сучасні погляди вітчизняних науковців щодо розуміння сутності поняття «соціально вразливі верстви населення».

Результати дослідження. У статті висвітлено концептуальні підходи до трактування фінансової політики підтримки соціально вразливих верств як системного, комплексного явища, а також теоретичні підходи до визначення сутності поняття «соціально вразливі верстви населення», та їхнє місце у системі соціального захисту. Розглянуто шляхи здійснення соціального захисту вразливих верств, джерела фінансування.

Галузь застосування результатів дослідження полягає в тому, що подані в роботі теоретичні положення та практичні рекомендації можуть бути використані у діяльності спеціалізованих закладів соціального захисту, а також органами місцевого самоврядування при складанні відповідних соціальних програм стосовно фінансової підтримки та соціального захисту соціально вразливих верств.

Висновки. Проаналізувавши частину літератури з даної тематики, можна зробити висновки про те, що немає законодавчого визначення поняття «соціально вразливі верстви населення» і превалює його розширене тлумачення, - що, крім іншого, створює певні складнощі у соціальній практиці. Отже, необхідна конкретизація, уточнення і нормативне закріплення цього поняття.

Очевидно, що сучасні реалії соціально-економічного розвитку України потребують значного соціального реформування, особливо в частині бюджетного фінансування соціальної сфери, що беззаперечно висувається життям як один з найбільш актуальних національних пріоритетів сучасної фінансової політики України.

Ключові слова: соціальна політика держави, соціальний захист, фінансове забезпечення соціального захисту, соціально вразливі верстви населення, соціально незахищені верстви населення.

**ФИНАНСИРОВАНИЕ СОЦИАЛЬНО УЯЗВИМЫХ СЛОЕВ НАСЕЛЕНИЯ:
ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИССЛЕДОВАНИЯ**

Матвиенко И.Л.

Предметом исследования являются теоретические подходы к трактовке сущности социально уязвимых слоев населения, а также система финансового обеспечения их социальной защиты.

Цель статьи - раскрытие сущности понятия «социально уязвимые слои населения», конкретизация перечня лиц, которых относят к данной категории, исследования особенностей финансовой поддержки уязвимых слоев населения в Украине.

Теоретической и методологической основой исследований являются: общие принципы осуществления финансовой политики в Украине, научные работы ученых в области экономики и социальной политики по вопросам финансовой поддержки социально уязвимых слоев в Украине, современные взгляды отечественных ученых к пониманию сущности понятия «социально уязвимые слои населения».

Результаты исследования. В статье раскрыты концептуальные подходы к трактовке финансовой политики поддержки социально уязвимых слоев как системного, комплексного явления, а также теоретические подходы к определению сущности понятия «социально уязвимые слои населения», и их место в системе социальной защиты. Рассмотрены пути осуществления социальной защиты уязвимых слоев, источники финансирования.

Область применения результатов исследования заключается в том, что представленные в работе теоретические положения и практические рекомендации могут быть использованы в

деятельности специализированных учреждений социальной защиты, а также органами местного самоуправления при составлении соответствующих социальных программ по финансовой поддержке и социальной защите социально уязвимых слоев.

Выводы. Проанализировав часть литературы по данной тематике, можно сделать выводы о том, что нет законодательного определения понятия «социально уязвимые слои населения» и преобладает его расширенное толкование, - что, помимо прочего, создает определенные трудности в социальной практике. Следовательно, необходима конкретизация, уточнение и нормативное закрепление этого понятия.

Очевидно, что современные реалии социально-экономического развития Украины требуют значительного социального реформирования, особенно в части бюджетного финансирования социальной сферы, что безусловно является одним из наиболее актуальных национальных приоритетов современной финансовой политики Украины.

Ключевые слова: социальная политика государства, социальная защита, финансовое обеспечение социальной защиты, социально уязвимые слои населения, социально незащищенные слои населения.

FINANCING OF SOCIALLY VULNERABLE GROUPS: THEORETICAL ASPECTS OF THE RESEARCH

Matviyenko I.L.

The subject of research is theoretical approaches to interpreting the concept of socially vulnerable groups and ensure their financial system of social protection.

The purpose of the article - highlight the essence of the concept of «socially vulnerable groups» specification list of persons who belong to this category, the study features of financial support of vulnerable groups in Ukraine..

The theoretical and methodological basis of research are: general principles of financial policy in Ukraine, research of scientists working in the field of economic and social policies on the financial support of socially vulnerable groups in Ukraine, modern views on national scientists understanding of essence of the concept of «socially disadvantaged groups.»

Research results. The article highlights conceptual approaches to the treatment of financial policies to support socially vulnerable as a system, complex phenomena and theoretical approaches towards defining the essence of the concept of «socially vulnerable groups» and their place in the system of social protection. The ways of implementation of social protection of vulnerable groups, sources of funding.

Scope of research results is that submitted in the work theoretical principles and practical recommendations can be used in the activities of specialized institutions of social protection and local authorities in drawing up appropriate social programs concerning financial support and social protection of vulnerable groups.

Conclusions. After analyzing the literature on this topic, one can conclude that there is no legal definition of «socially disadvantaged groups» and its broad interpretation prevails - that, among other things, creates certain difficulties in social practice. Therefore, there is a need in specification, refinement and consolidation of this regulatory concept.

It is evident that current realities of socio-economic development of Ukraine require significant social reform, particularly in budgetary financing of social sphere, which is indisputably put forward by life as one of the most actual national priorities of modern financial policy of Ukraine.

Keywords: social policy, social protection, financial support for social protection, socially disadvantaged groups, socially vulnerable groups.

Актуальність. Ситуація, що склалася в Україні протягом останніх років, свідчить про негативні тенденції в суспільному житті. Кількість людей, які опинилися у скрутному фінансовому становищі, з кожним роком зростає, а перелік категорій населення, які потребують соціального захисту, розширюється. Проте через обмеженість фінансових ресурсів держава не може забезпечити належний соціальний захист усім своїм громадянам. Тому фінансова підтримка за рахунок державних коштів надається лише особам, які перебувають у ситуаціях, визначених законодавством як «соціальні ризики». Але в результаті зменшення надходжень до бюджету, ще більше загострюється проблема фінансування заходів соціального захисту населення, в результаті чого погіршився соціальний захист найбільш вразливих категорій населення: дітей, пенсіонерів, інвалідів, одиноких громадян похилого віку, безробітних, багатодітних сімей.

Сучасний розвиток України та її євроінтеграція вимагає, щоб соціально-економічна політика держави та дії уряду щодо її реалізації були направлені на досягнення європейських стандартів якості життя. Сучасні умови розвитку соціальних відносин як на рівні держави, так і на міжнародному рівні ставлять виклики державним структурам стосовно формування ефективної фінансової політики підтримки вразливих груп населення. Формування та проведення ефективної фінансової політики, невід'ємною складовою якої є сфера соціальних послуг, стає вагомим підґрунтям у здійсненні економічних реформ та важливим показником якості державного управління соціальним розвитком України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В науковій літературі питання соціального захисту, підтримки вразливих верств населення, та питання їх бюджетного забезпечення досліджують такі вітчизняні

науковці і практики як: Андрущенко В., Дем'янишин В., Іваньо Н., Кириленко О., Лібанова Е., Лободіна З., Луніна І., Малиняк Б., Мальований М., Михайловська І., Павлова Л., Радчук О., Тропіна В., Храпко І., Шаварина М., Шаманська Н., Ярошенко І.

Метою дослідження є дослідження теоретичних аспектів поняття «соціально вразливі верстви населення», погляд науковців на його трактування, та політика фінансування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні у всьому світі особливу увагу приділяють проблемам соціального захисту населення. Адже сучасна соціальна держава - це держава, де забезпечується високий рівень соціальної захищеності та гідних умов проживання всіх громадян за допомогою активної діяльності держави щодо регулювання соціальної, економічної та інших сфер життєдіяльності суспільства.

У загальному розумінні соціальну державу можна визначити як таку, що прагне до забезпечення кожному громадянину гідних умов існування, соціальної захищеності, співучасті в управлінні виробництвом, а в ідеалі – однакових життєвих шансів, можливостей для самореалізації особистості [24].

У Конституції України зазначено: «Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава» [6 с.1].

Мета соціальної держави - забезпечення свободи, добробуту і соціального захисту всіх громадян та, зокрема, підтримка найбільш вразливих верств населення (безробітних, непрацевдатних, інвалідів і т.д.). З цього і випливає, що соціальний захист населення повинен бути одним із головних напрямів діяльності України як соціальної держави.

Соціальна політика – комплекс заходів, який охоплює різноманітні напрями соціальної сфери суспільства і здійснюється державними та громадськими організаціями з метою підвищення добробуту й надання соціального захисту різним верствам населення [4, с. 657]. Вона охоплює побут, культуру, освіту, охорону здоров'я і т.ін.

Способом реалізації соціальної політики держави є система соціального захисту та соціальних гарантій.

Як правило, соціальний захист населення має дві форми: система грошової допомоги або комплекс певних соціальних послуг. Джерела фінансування соціального захисту – надходження зі страхових фондів, бюджету та надходження від різноманітних недержавних організацій (благодійних, релігійних) [22].

Соціальний захист - це система економічних, соціальних та організаційних заходів, які здійснюються державою для підтримки незахищених верств населення - пенсіонерів, інвалідів, ветеранів війни, багатодітних сімей та інших малозабезпечених громадян [20].

Права громадян України на соціальний захист гарантуються в Конституції України. Згідно зі статтею 46 Конституції України «громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працевдатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом» [6].

Закріплення в конституції гарантій соціального захисту відповідає положенням міжнародно-правових актів: Загальної декларації прав людини, Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права, Конвенції про права дитини.

Рівень соціальної захищеності населення безпосередньо визначається тим, наскільки фактичні показники відповідають існуючим соціальним нормативам і стандартам. За прийнятими у суспільстві нормами, - устанавлюються стандарти, які гарантує і забезпечує держава. До них належать: мінімальний споживчий бюджет; оптимальний (раціональний) споживчий бюджет; прожитковий мінімум; мінімальна заробітна плата; мінімальна пенсія; неоподаткований мінімум. Кожен із перелічених стандартів характеризує певний рівень споживання життєвих благ [11, с.45].

Щодо фінансового забезпечення соціального захисту, то воно полягає у формуванні і використанні фінансових ресурсів для забезпечення соціальних завдань, цілей, а державні механізми щодо забезпечення соціального захисту спрямовані на кожну людину і стосуються не лише найменш забезпечених категорій, а й населення загалом.

Мальований М.І., - підкреслює, що «фінансове забезпечення соціального захисту населення можна визначити як систему грошових відносин розподільного характеру, в процесі яких за рахунок податків та спеціальних внесків формуються централізовані та децентралізовані фонди фінансових ресурсів, які в подальшому використовуються на фінансування соціальних виплат» [7].

Багато авторів, серед яких і Мальований М.І. [7], Баранник Л.Б., Михайловська І.М. та Неліпович О.В. [8] також виділяють три основні форми соціального захисту населення: соціальне страхування, соціальне забезпечення та соціальну допомогу.

Переходячи до більш детального розгляду окремих форм соціального захисту населення, можна визначити соціальне страхування як форму соціального захисту громадян, що являє собою систему майбутньої потреби зайнятого населення, визначеної законодавчо і врахованої на загальному рівні без огляду на заробітки, яке здійснюється за рахунок страхових внесків підприємств, працівників та дотацій з бюджету. Зауважимо, що соціальне страхування визначається тим, що хоча внески в основному і залежать від заробітку, виплати, навпаки, зумовлюються потребою, яка не має стосунку до заробітку.

Варто зазначити, що соціальне забезпечення як окрема форма соціального захисту населення являє собою систему виплат держави, що здійснюються на принципово інших засадах, і перш за все, без попередніх внесків (як це має місце у разі соціального страхування) та без огляду на потребу в цих коштах

їх отримувача (як це відбувається при наданні соціальної допомоги). Основна функція соціального забезпечення - турбота про ті категорії населення, які в законодавчо встановленому порядку мають право на тривалу або постійну допомогу (за віком, інвалідністю, обмеженою працездатністю, відсутністю інших джерел існування) і розподіл коштів соціального захисту, виплат з соціального страхування. Соціальне забезпечення здійснюється у випадках тимчасової непрацездатності, вагітності та пологів, догляду за дитиною-інвалідом, хвороби; досягнення пенсійного віку, безробіття, смерті годувальника, нещасного випадку на виробництві, професійного захворювання тощо.

На відміну від соціального забезпечення, питання про надання соціальної допомоги розглядається індивідуально, згідно чинного законодавства і стосовно людей, що в силу різних обставин суттєво знизили свій рівень життя. Соціальна допомога – це система заходів для покращення стану певних соціальних прошарків шляхом соціальних програм та забезпечення діяльності мережі відповідних соціальних закладів. При прийнятті рішення про соціальну допомогу враховується матеріальний стан людей. Прикладом соціальної допомоги, в якому втілилися її характерні особливості, зокрема, в Україні, є державна Програма житлових субсидій. На відміну від соціального страхування, під соціальною допомогою розуміють виплати держави, які задовольняють індивідуальні потреби тих, хто відчуває гостру потребу у виправданій допомозі згідно з принципом субсидіарності [8, с.258].

Фінансове забезпечення соціального захисту в рамках зазначених форм має свої особливості, які проявляються як у формуванні, так і у використанні фінансових ресурсів. Загальні відмінності між цими трьома формами показано на рис. 1. [7, с. 176].

Отже, з вищенаведеного випливає, що основними категоріями, яким надається соціальна допомога та соціальне забезпечення, є вразливі верстви населення.

У будь-якій країні завжди є найвразливіші соціальні групи, які потребують підвищеної уваги з боку суспільства та держави. Практика розвинених країн свідчить, що захист соціально вразливих верств населення повинен бути пріоритетним напрямом соціальної політики держави.

В Україні дуже гостро стоїть питання правової та соціальної ізоляції вразливих верств населення через відсутність інформації про їхні права та механізми їх захисту. Багато таких громадян взагалі не знають своїх прав, тим більше не мають можливості правильно і повною мірою їх захистити. Особливо це питання стосується населення, що проживає в сільській місцевості. Захист прав надається державними інститутами України, суспільними та міжнародними організаціями [14, с.1].

Соціальний захист			
	Соціальне страхування	Соціальне забезпечення	Соціальна допомога
Основні інструменти формування фінансових ресурсів	Страхові внески фізичних та юридичних осіб з фонду оплати праці	Загальнодержавні та місцеві податки та збори	Загальнодержавні та місцеві податки та збори, кошти благодійних організацій
Способи акумулювання фінансових ресурсів	Позабюджетні цільові державні та недержавні фонди соціального страхування	Державний та місцеві бюджети	Державний та місцеві бюджети, благодійні фонди
Умови та порядок використання фінансових ресурсів	Соціальні виплати застрахованим особам у випадках передбачених чинним законодавством або договором страхування за умови сплати страхових внесків у певних розмірах та протягом певного періоду	Універсальні або категоріальні виплати, визначені чинним законодавством без наявності сплати будь-яких внесків чи платежів	Надання матеріальної допомоги або послуг найбільш нужденним верствам населення з попередньою перевіркою потреби в ній

Рисунок 1. Характеристика форм соціального захисту населення [7, с.177].

Без наукового аналізу даних термінів неможливо чітко зрозуміти сутність поняття соціально вразливих верств населення, а отже й зрозуміти їх права, та розкрити процеси фінансової політики підтримки даних категорій населення у системі соціального захисту.

Перш за все, визначимось з поняттям «соціально вразливі верстви населення». Розберемо визначення «соціально вразливі верстви населення» поетапно. Термін «вразливий» означає той, який легко й швидко піддається зовнішнім подразненням; сприйнятливий, чутливий [17, с.758]. А «верства» - це частина суспільного класу, соціальна група, соціальний стан [17, с. 331 - 332].

Соціально вразливими верствами населення, в широкому розумінні, є представники вразливих/пригнічених верств населення, а саме: індивіди або соціальні групи, що мають більшу, ніж інші, ймовірність зазнати негативних впливів соціальних, екологічних факторів або дістати хвороби. Синонімом цього поняття є «групи ризику» [1, с.18].

У наукових публікаціях, зокрема, Храпко І.Є. [21] та Нікітчиної О.В. [9], можна зустріти таке трактування даного поняття: соціально-вразливі верстви населення - це індивіди або соціальні групи, що мають більшу за інших ймовірність зазнати соціальних збитків від дії економічних, екологічних, техногенних та інших чинників сучасного життя.

Ознайомившись з навчальними матеріалами для підготовки працівників соціальної роботи, ми знайшли наступне визначення поняття «соціально вразливих верств населення» - це групи осіб, які мають обмежені ресурси для самостійного задоволення потреб та реалізації прав, перебуваючи у звичайних умовах, та осіб, які за незалежних від них обставин потрапили до особливо складних соціальних умов [19].

Отже, виходячи з вищенаведеного, можна сказати, що поняття «соціально вразливі верстви населення» характеризує ту частина суспільного класу, яка в даний період часу або на постійній основі найбільш сприятлива до дії негативних зовнішніх чинників, та потребує безпосередньої підтримки і захисту з боку держави та недержавних органів, бо з ряду причин не в змозі забезпечити собі гідних умов існування

Проаналізувавши частину літератури з даної тематики, можна зробити висновки про те, що не має законодавчого визначення поняття «соціально вразливі верстви населення» і превалює його розширене тлумачення. Зокрема, відсутність чіткості щодо розуміння сутності поняття «соціально вразливі верстви населення» породжує складності у соціальній практиці.

У міжнародних нормативно-правових актах до категорії соціально вразливих верств населення відносять, насамперед, дітей, інвалідів, людей похилого віку, безробітних та деякі інші категорії членів суспільства, які потребують соціальної допомоги з незалежних від них причин (наприклад, мігранти, біженці) тощо [10].

Звичайно, у кожному суспільстві можна виділити певні вразливі соціальні групи. Потенційними клієнтами соціального працівника є різні за віком люди (від немовлят до престарілих) і представники різних рас, етнічних груп, соціоекономічних рівнів, релігій. Це:

- бездомні;
- родини, в яких є проблеми дитячої занедбаності, сексуальних, фізичних зловживань стосовно дитини або одного з партнерів;
- подружні пари, які мають серйозні подружні конфлікти;
- родини, в яких дитину виховує лише один із батьків, та в яких мають місце серйозні конфлікти;
- ВІЛ-інфіковані люди та їхні родини;
- особи, які мають низькі доходи через безробіття, відсутність годувальника, фізичні вади, низький рівень професійної підготовки тощо;
- особи, які порушили закон і були за це покарані;
- вагітні дівчата-підлітки;
- гомосексуалісти/лесбіянки, які мають особисті або сімейні проблеми;
- особи, які мають соматичні (тілесні) чи психічні захворювання або інвалідність;
- залежні від алкоголю, наркотиків та їхні родини;
- іммігранти та меншини, що мають недостатні ресурси та можливості, або ті, хто став жертвою расизму, сексизму або інших форм дискримінації;
- особи із затримками розвитку (інваліди розвитку) та їхні родини;
- особи похилого віку, які не можуть адекватно функціонувати;
- мігранти та біженці, які мають недостатні необхідні ресурси;
- діти, які мають проблеми, пов'язані з навчанням в школі, та їхні родини;
- особи, які перебувають у стресовому стані, пов'язаному з травмуючими подіями (вихід на пенсію, смерть близької людини тощо), а також діти, які залишили сім'ю – бездомні.

Очевидно, що не всі наведені категорії віднесені до потенційних клієнтів в Україні. Не завжди ми можемо констатувати, що в нашій країні надають необхідні послуги всім цим категоріям клієнтів [1, с.18-19].

Дуже часто у наукових виданнях, а також у законах України вживається поняття «соціально незахищені верстви населення». На нашу думку, це рівнозначні поняття. Як видно зі словника української мови, слово «незахищений» означає, який не має прикриття, захисту і т. ін. від несприятливих, шкідливих дій, впливів чого-небудь [18, с.310].

Соціально незахищені люди (верстви) - ті хто не має необхідних ефективних спеціальних прав (тобто забезпечених правовою санкцією прав на постачання їжі, послуг, або опіку з боку конкретних осіб) для забезпечення достатнього життєвого рівня [3, с. 139].

Проаналізувавши декілька наукових джерел, можна узагальнити перелік осіб яких саме відносять до соціально незахищених верств. Зокрема йдеться про соціально незахищених громадян, до яких належать: пенсіонери, інваліди, у тому числі діти з особливими потребами, багатодітні і неповні сім'ї, безробітні, жінки, молодь, малозабезпечені громадяни, мігранти, бездомні тощо [5] [12], [13]. Ми бачимо, що даний перелік збігається з переліком осіб, яких відносять до соціально вразливих.

Тобто можна підкреслити, що термін «соціально незахищені верстви населення» – це лише одна з варіацій узагальненого поняття «соціально вразливі верстви населення».

Соціальні групи населення, які потребують соціальної підтримки, в різних публікаціях і документах позначаються по-різному. Досить часто у науковій літературі крім визначення «соціально вразливі верстви населення», можна зустріти ще такі поняття, як: «соціально вразливі категорії населення», «соціально пригнічені верстви населення», «соціально незахищені верстви населення», «соціально незахищені категорії населення», та ін.

В Україні, на нашу думку, до соціально вразливих (незахищених) верств населення слід віднести такі категорії громадян:

- інваліди та члени їхніх сімей (малозабезпечені особи, котрі проживають з інвалідом I,II групи внаслідок психічного розладу; діти-інваліди та їхні батьки; інваліди з дитинства, члени їхніх сімей; особи, яким надається психіатрична допомога);
- учасники війни (інваліди та діти війни), учасники АТО;
- жертви радянського режиму (жертви нацистських переслідувань та члени їхніх сімей; жертви політичних репресій і члени їхніх сімей; депортовані особи, котрі повернулися в Україну на постійне проживання, члени їхніх сімей);
- громадяни похилого віку (самотні громадяни пенсійного віку; громадяни пенсійного віку, які не мають права на пенсію);
- особи, що не мають права на пенсію (інваліди з дитинства; церковнослужителі та священнослужителі; біженці, іноземці й апатриди, котрі постійно проживають на території України; жінки з почесним званням «Мати-героїня»);
- діти та молодь (діти із малозабезпечених сімей; учні шкіл; діти-сироти);
- сім'ї з дітьми (малозабезпечені сім'ї; одинокі матері з дітьми; сім'ї, які перебувають у тяжких життєвих ситуаціях; опікуни/піклувальники, усиновлювачі, прийомні батьки);
- сільські жителі й мешканці гірських районів (сільські жителі; особи, що переселилися у труднедостатні сільські населені пункти; мешканці гірських населених пунктів);
- особи, уражені ВІЛ/СНІД (хворі на СНІД і члени їхніх сімей; ВІЛ інфіковані й члени їхніх сімей);
- постраждалі унаслідок Чорнобильської катастрофи (ліквідатори та постраждалі внаслідок Чорнобильської катастрофи);
- тимчасово непрацюючі громадяни (безробітні громадяни та їхні утриманці; тимчасово непрацездатні громадяни; вагітні жінки);
- колишні ув'язнені (звільнені з-під варти особи; люди, звільнені з місць позбавлення або обмеження волі);
- бездомні громадяни (бездомні громадяни, безпритульні діти).

Законом України «Про внесення змін та визначення такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» від 28 грудня 2014 р. обмежується низка пільг і виплат окремим категоріям осіб [11].

В наш час в Україні соціальний захист вразливих верств населення здійснюється шляхом: – виплати пенсій за віком, з інвалідності, в разі втрати годувальника, за вислугу років, за особливі заслуги перед Україною; – соціальних пенсій; – виплати державних допомог (трудова допомога, соціальні допомоги, допомога тим, хто доглядає психічно хворих; допомоги при малозабезпеченості); – виплати адресної соціальної допомоги (житлово-комунальні субсидії; адресна допомога малозабезпеченим сім'ям); – соціальне обслуговування непрацездатних (стаціонарне обслуговування, обслуговування на дому тощо); – надання пільг ветеранам війни, інвалідам, особам, які мають особливі заслуги перед Україною. За оцінкою експертів, для фінансування усіх пільг, передбачених чинним законодавством України, необхідна сума, що у декілька разів перевищує обсяг бюджетних коштів, які виділяються на їх фінансування зараз [16, с. 5-6].

При складанні соціального бюджету в Україні за джерелом фінансових надходжень соціальні витрати поділяються на три групи: 1. Витрати, що фінансуються за рахунок бюджетних виплат (пільги ветеранам війни та праці, кошти на виплату щорічної разової допомоги ветеранам війни, соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям з дітьми, інші види соціального захисту, житлові субсидії, охорона здоров'я, витрати, пов'язані з ліквідацією аварії на ЧАЕС). 2. Витрати, що фінансуються за рахунок страхових внесків (короткотермінові допомоги Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, витрати Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття, витрати Фонду страхування від нещасних випадків на виробництві). 3. Видатки з різних джерел (видатки Фонду соціального захисту інвалідів за рахунок Державного бюджету і, частково, платежів підприємств, пенсії та короткострокові допомоги з Пенсійного фонду за рахунок пенсійних страхових внесків). На жаль, доводиться констатувати, що перехід до ринкової системи господарювання не супроводжувався в Україні диверсифікацією системи фінансування соціальної сфери.

Головним джерелом витрат був та залишається держбюджет. Суттєві проблеми у бюджетному фінансуванні соціальної сфери, які мають місце в Україні, викликані як об'єктивними макроекономічними диспропорціями, успадкованими від минулої системи господарювання та нагромадженими за роки непослідовних реформ, так і значними вадами у реалізації самої соціальної політики держави. Серед таких проблем: недостатні розміри фінансування соціальної сфери, непослідовність та фрагментарність фінансування, неефективна його структура (основна вага витрат припадає на заробітну плату, що веде до занепаду матеріальної інфраструктури), відсутність стимулів для переходу до децентралізованого фінансування частини соціальних витрат [2, с.51].

На сьогодні в Україні існує значна кількість спеціалізованих закладів, діяльність яких передбачає надання різноманітних соціальних послуг вразливим групам населення. Але, слід зауважити: якщо українці більш-менш обізнані щодо можливості отримати грошову та соціально-побутову допомогу дітьми-сиротами, людьми, постраждалими від стихійного лиха, малозабезпеченими та безробітними, то майже нічого не знають про соціальні послуги, які надаються особам, звільненим з місць позбавлення волі, людям, що зазнали насильства в сім'ї, неповнолітнім матерям тощо. На сьогодні наявні в Україні новітні тенденції в соціальних послугах, які споживають зазначені групи населення, дещо переважаються між собою, тому доцільно зосередити увагу саме на тих видах послуг, що споживаються найбільш численними та найбільш вразливими групами населення [15, с.191]. До таких найбільш соціально вразливих верств населення можна віднести: непрацездатне населення (дітей, непрацюючу молодь, пенсіонерів, інвалідів), сім'ї з дітьми, малозабезпечені сім'ї, безробітних.

За останні роки в нашій країні значно активізувалася законотворча діяльність у сфері соціального захисту громадян. З-поміж усієї низки правових актів вирізняється Закон України «Про соціальні послуги» завдяки значному потенціалу щодо позитивних змін у житті кожного громадянина України, який у певний період свого життя не в змозі впоратися самотужки зі складними життєвими обставинами і потребує сторонньої допомоги.

Доцільно відзначити перспективи розвитку сфери соціальних послуг вразливим верствам населення у відповідності до вказаного Закону: розвиток ринку соціальних послуг, визначення гарантованого державою мінімуму послуг для кожної цільової групи, зміна принципу фінансування соціальних послуг (з огляду на кількісний склад та потреби цільових груп, а не на кількість місць у наявних закладах), впровадження механізму контролю якості соціальних послуг шляхом впровадження ліцензування закладів та осіб, що їх надають, впровадження конкурсного механізму фінансування закладів, що надають послугу, впровадження механізму вибору користувачем організації, послугам якої він надаватиме перевагу. Реалізація усієї названої вище сукупності змін та доповнень відповідно до закону стане справжньою революцією у сфері соціальних послуг вразливим верствам населення [23, с.436].

Адаптація соціальної політики України до стандартів ЄС полягає в реформуванні систем страхування, охорони праці, охорони здоров'я, пенсійного забезпечення, пенсійної реформи, політики зайнятості та інших галузей соціальної політики відповідно до стандартів ЄС і в поступовому досягненні загальноєвропейського рівня соціального забезпечення і захисту населення [2, с.51].

Висновки. За сучасних умов господарювання, в період політичної та економічної нестабільності особливо гостро стоїть проблема забезпечення захисту соціально вразливих груп населення. Головне завдання держави - забезпечити матеріальною і моральною допомогою всіх, хто належить до цієї соціальної групи. Проте, навіть в окремі періоди сталого економічного зростання в попередні роки в Україні не вдалося забезпечити ефективно дотримання соціальних стандартів та гарантій. Система формування державної соціальної підтримки принципово недієздатна вирішити завдання перерозподілу ресурсів на користь тих, хто найбільше цього потребує. Очевидно, що сучасні реалії соціально-економічного розвитку України потребують значного соціального реформування, особливо в частині бюджетного фінансування соціальної сфери, що беззаперечно висувається життям як один з найбільш актуальних національних пріоритетів сучасної фінансової політики України.

Список використаних джерел

1. Введення у соціальну роботу. Навчальний посібник. - К.: Фенікс, 2001. – 288 с.
2. Дяченко. Т.О. Соціальна політика ЄС: тенденції розвитку, досвід для України [Електронний ресурс] // Стратегія розвитку України. Економіка, соціологія, право. №3. - Режим доступу: <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/SR/article/view/7004/7832>.
3. Економічні, соціальні й культурні права/Під.ред. А. Ейде, К. Краузе, А. Розаса; Пер. з англ. Г.Є. Краснокутського; Наук. ред. Г.І. Чанишева. – О.: АО Бахва, 2006. – 728 с.-ISBN 966-7079-98-8.
4. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. : Ю.П. Сурмін, В.Д. Бакуменко, А.М. Михненко та ін. ; за ред. Ю.В. Ковбасюка, В.П. Троцинського, Ю.П. Сурміна. – К. : НАДУ, 2010. – 820 с.
5. Іваньо Н.В. Педагогічна підтримка соціально-незахищених громадян в умовах функціонування корпоративіської моделі соціальної роботи [Електронний ресурс] / Н.В. Іваньо // Вісник Луганського національного університету ім. Т. Шевченка. Педагогічні науки. – Луганськ. ЛНУ ім. Т.Шевченка, 2010. - №16 (203). - Частина 2. - С. 25-34. - Режим доступу: <http://www.stattionline.org.ua/pedagog/104/17966-pedagogichna-pidtrimka-socialno-nezaxishhenix-gromadyan-v-umovax-funkcionuvannya-korporativisko%D1%97-modeli-socialno%D1%97-roboti.html>

6. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
7. Мальований М.І. Теоретичні основи фінансового забезпечення соціального захисту / М.І. Мальований // Формування ринкових відносин в Україні. – 2012. – № 5. – С. 174-185.
8. Михайловська І.М. Система соціального захисту в Україні: сутність, основні складові та напрямки вдосконалення / І.М. Михайловська, О.В. Неліпович // Вісник Хмельницького національного університету : наук. журнал. – Сер.: Економічні науки. – Хмельницький : Вид-во ХНУ. – 2011. – Т. 4, № 6. – С. 255-260.
9. Нікітчина О.В. Особливості формування інституту соціального захисту населення України (на прикладі Житомирської області) [Електронний ресурс] / О.В. Нікітчина // Економіка. Управління. Інновації. – 2010. – № 2. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2010_2_31
10. Омельчук О.С. Аналіз нормативно-правового забезпечення житлом соціально уразливих верств населення в Україні [Електронний ресурс] : [Юрист блог]. – Електронні дані. – Режим доступу: <http://jurist-blog.com.ua/gitlo-urazlivim.html> (дата звернення 25.03.2017). – Назва з екрана.
11. Павлова Л.О. Політико-економічний аналіз системи соціального захисту населення в Україні: дис. ... кандидата екон. наук : 08.00.01 / Павлова Любава Орестівна. – Львів, 2015. – 183 с.
12. Письменний В.В. Забезпечення соціальної справедливості в оподаткуванні нерухомості // Вісник ТНЕУ. – 2015. – №3. – С.53-61.
13. Політологічний словник : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. М.Ф. Головатого та О.В. Антонюка. – К. : МАУП, 2005. – 792 с.
14. Радчук О.П. Європейська конвенція про захист прав найбільш уразливих верств населення [Електронний ресурс] / О.П. Радчук // Теорія і практика правознавства. – 2014. – Вип. 1. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2014_1_34
15. Реут, А.Г. Система соціальних послуг для вразливих верств населення: новітні тенденції та інновації / А.Г. Реут // Демографія та соціальна економіка : Науково-економічний та суспільно-політичний журнал. – 01/2008. – N 1. – С. 190-200.
16. Савчук О., Кушніренко В. Монетизація пільг: досвід інших країн та висновки для України. – 2015. – 32 С.
17. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. – К.: Наукова думка, 1970–1980. – Т. 1.
18. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. – К.: Наукова думка, 1970–1980. – Т. 5. – С. 310.
19. Соціальна робота з соціально вразливими категоріями (групами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://moodle.socosvita.kiev.ua/moodledata/filedir/09/20/0920e3108c21981f344ac5e33b46e7470dc1ac88>
20. Соціальний захист населення як система: поняття та види [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua/vnz/reports/law/9897/>
21. Храпко І.Є. Особливості функціонування і фінансування закладів соціального захисту вразливих груп населення [Електронний ресурс] / І.Є. Храпко // Науковий вісник [Буковинського державного фінансово-економічного університету]. Економічні науки. – 2014. – Вип. 26. – С. 275-284. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvbdfa_2014_26_36.
22. Четверикова Л. Суть соціальної політики та аналіз її моделей в соціальних державах [Електронний ресурс] / Лариса Четверикова // Соціогуманітарні проблеми людини : вісник Західного наукового центру Інституту соціогуманітарних проблем людини. – 2005. – № 1. – С. 67–74. Режим доступу <http://znc.com.ua/ukr/publ/periodic/shpp/2005/1/p067.php>
23. Шумна Л.П. Поняття та види соціальної підтримки / Л.П. Шумна // Актуальні проблеми держави і права. – 2012. – Вип. 63. – С. 433-440.
24. Ярошенко І.С. Організаційно-правові форми соціального захисту людини і громадянина в Україні: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 [Електронний ресурс] / Ярошенко Ірина Станіславівна; М-во освіти і науки України, Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана. – Київ, 2006. – 219 с. Режим доступу http://e-works.com.ua/work/3062_Organizaciino_pravovi_formi_socialnogo_zahisty_ludini_i_gromadyanina_v_Ykraini.html

References

1. Vvedennya u sotsial'nu robotu. Navchal'nyy posibnyk. – K.: Feniks, 2001. – 288 s.
2. Dyachenko. T.O. Sotsial'na polityka YES: tendentsiyi rozvytku, dosvid dlya Ukrayiny // Stratehiya rozvytku Ukrayiny. Ekonomika, sotsiologiya, pravo. №3. : <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/SR/article/view/7004/7832>.
3. Ekonomichni, sotsial'ni y kul'turni prava /Pid.red. A. Eyde, K. Krauze, A. Rozasa; Per. Z anhl. H.YE. Krasnokut-s'koho; Nauk. red. H.I. Chanysheva. – O. : AO Bakhva, 2006. – 728 s.
4. Yu.P. Surmin, V.D. Bakumenko, A.M. Mykhnenko ta in Entsyklopedychnyy slovnyk z derzhavnoho upravlinnya /za red. Yu.V. Kovbasyuka, V.P. Troshchyns'koho, Yu. P. Surmina. – K. : NADU, 2010. – 820 s.
5. Ivan'o N.V. Pedahohichna pidtrymka sotsial'no-nezakhyshchenykh hromadyan v umovakh funktsionuvannya korporatyvis'koyi modeli sotsial'noyi roboty // Visnyk Luhans'koho natsional'noho universytetu im. T. Shevchenka. Pedahohichni nauky. – Luhans'k. LNU im. T.Shevchenka, 2010. – №16 (203). – Chastyna 2. – S. 25-34. : <http://www.stattionline.org.ua/pedagog/104/17966-pedagogichna-pidtrimka-socialno-nezaxishhenix-gromadyan-v-umovax-funkcionuvannya-korporativisko%D1%97-modeli-socialno%D1%97-roboti.html>

6. *Konstytutsiya Ukrainy* : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
7. Mal'ovanyy M. I. *Teoretychni osnovy finansovoho zabezpechennya sotsial'noho zakhystu // Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukraini*. – 2012. – № 5. – S. 174-185.
8. Mykhaylovs'ka I.M., Nelipovych O.V. *Systema sotsial'noho zakhystu v Ukraini: sutnist', osnovni skladovi ta napryamky vdoskonalennya*, // *Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu : nauk. zhurnal. – Ser.: Ekonomichni nauky. – Khmel'nyts'kyy : Vyd-vo KHNU. – 2011. – T. 4, № 6. – S. 255-260.*
9. Nikitchyna O.V. *Osoblyvosti formuvannya instytutu sotsial'noho zakhystu naselennya Ukrainy (na prykladi Zhytomyrs'koyi oblasti) // Ekonomika. Upravlinnya. Innovatsiyi. - 2010. - № 2. : http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2010_2_31*
10. Omel'chuk O.S. *Analiz normatyvno-pravovoho zabezpechennya zhytloom sotsial'no urazlyvykh verstv naselennya v Ukraini : [Yuryst bloh] : http://jurist-blog.com.ua/gitlo-urazlivim.html*
11. Pavlova L.O. *Polityko-ekonomichnyy analiz systemy sotsial'noho zakhystu naselennya v Ukraini: dys. ... kandydata ekon. nauk : 08.00.01 – L'viv, 2015. – 183 s.*
12. Pys'mennyy V.V. *Zabezpechennya sotsial'noyi spravedyvosti v opodatkuvani nerukhomosti // Visnyk TNEU. - 2015. - №3. - S.53-61.*
13. *Politolohichnyy slovnyk : navch. posib. dlya stud. vyshch. navch. zakl. / za red. M.F. Holovatoho ta O.V. Antonyuka. – K. : MAUP, 2005. – 792 s.*
14. Radchuk O.P. *Yevropeys'ka konventsia pro zakhyst prav naybil'sh urazlyvykh verstv naselennya. // Teoriya i praktyka pravoznavstva. - 2014. - Vyp. 1. : http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2014_1_34)*
15. Reut, A.H. *Systema sotsial'nykh posluh dlya vrazlyvykh verstv naselennya: novitni tendentsiyi ta innovatsiyi // Demohrafiya ta sotsial'na ekonomika : Naukovo-ekonomichnyy ta suspil'no-politychnyy zhurnal. – 01/2008. – N1. – S. 190-200.*
16. Savchuk O., Kushnirenko V. *Monetyzatsiya pil'h: dosvid inshykh krayin ta vysnovky dlya Ukrainy. – 2015. – 32 S.*
17. *Slovnyk ukrajins'koyi movy: v 11 tt. / AN URSSR. Instytut movoznavstva; za red. I.K. Bilodida. – K.: Naukova dumka, 1970–1980. – T. 1.*
18. *Slovnyk ukrajins'koyi movy: v 11 tt. / AN URSSR. Instytut movoznavstva; za red. I.K. Bilodida. – K.: Naukova dumka, 1970–1980. – T. 5. – S. 310.*
19. *Sotsial'na robota z sotsial'no vrazlyvymy katehoriyamy (hrupamy) : http://moodle.socosvita.kiev.ua/moodledata/filedir/09/20/0920e3108c21981f344ac5e33b46e7470dc1ac88*
20. *Sotsial'nyy zakhyst naselennya yak systema: ponyattya ta vydy : http://osvita.ua/vnz/reports/law/9897/*
21. Khrapko I.Ye. *Osoblyvosti funktsionuvannya i finansuvannya zakladiv sotsial'noho zakhystu vrazlyvykh hrup naselennya // Naukovyy visnyk [Bukovyns'koho derzhavnogo finansovo-ekonomichnoho universytetu]. Ekonomichni nauky. - 2014. - Vyp. 26. - S. 275-284. : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvbdfa_2014_26_36.*
22. Chetverykova L. *Sut' sotsial'noyi polityky ta analiz yiyi modeley v sotsial'nykh derzhavakh // Sotsiohumanitarni problemy lyudyny : visnyk Zakhidnoho naukovoho tsentru Instytutu sotsiohumanitarnykh problem lyudyny. – 2005. – № 1. – S. 67–74. : http://znc.com.ua/ukr/publ/periodic/shpp/2005/1/p067.php*
23. Shumna L.P. *Ponyattya ta vydy sotsial'noyi pidtrymky // Aktual'ni problemy derzhavy i prava. - 2012. - Vyp. 63. - S. 433-440.*
24. Yaroshenko I.S. *Orhanizatsiyno-pravovi formy sotsial'noho zakhystu lyudyny i hromadyanyna v Ukraini: dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.07 M-vo osvity i nauky Ukrainy, Kyiv. nats. ekon. un-t im. Vadyma Het'mana. - KYIV, 2006.. – 219s. : http://e-works.com.ua/work/3062_Organizaciino_pravovi_formi_socialnogo_zahisty_ludini_i_gromadyanina_v_Ykraini.html*

ДАНИ ПРО АВТОРА

Матвієнко Ірина Леонідівна, аспірант кафедри фінансів, банківської справи та страхування ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди»
вул. Набережна 16, кв. 2, м. Переяслав-Хмельницький, 08404, Україна

ДАННЫЕ ОБ АВТОРЕ

Матвиенко Ирина Леонидовна, аспирант кафедры финансов, банковского дела и страхования ГВУЗ «Переяслав-Хмельницкий ГПУ имени Григория Сковороды»
ул. Набережная 16, кв. 2, г. Переяслав-Хмельницкий, 08404, Украина

ABOUT THE AUTHOR

Matviyenko I., PhD student, Department of finance, banking and insurance
Pereyaslav-Khmelnytsky state pedagogical University named by Hryhory Skovoroda
Str. Naberegna 16/2, Pereyaslav-Khmelnytsky, 08401, Ukraine